

በየካቲት 23 ቀን 1888 ዓ.ም በአጼ ምኒልክ በተመራው የኢትዮጵያ ሠራዊትና ባህር አቋርጦ ከአውሮፓ ከመጣው የጣሊያን ሠራዊት ጋር የተካሄደው የዓድዋው ጦርነት በታሪክ ውስጥ ከሚጠቀሱ ጉልህ ክስተቶች መካከል አንዱ ነው።

የኢትዮጵያ አርበኞች የዓድዋ ድል ጣሊያን አፍሪካ ውስጥ በተለይ ደግሞ በምሥራቁ የአህጉሪቱ አካባቢ ለማስፋፋት አቅዳ የተነሳችለትን የቅኝ ግዛት ዕቅድን ያጨናገፈ ከመሆኑ ባሻገር፤ በዘመኑ የአውሮፓዊያን ሠራዊት በአፍሪካዊያን ካበድ ሽንፈት ሲገጥመው የመጀመሪያ በመሆኑ ድንጋጤንም ፈጥሮ ነበር።

ለዓድዋው ጦርነት ዋነኛ ምክንያት የሆነው በኢትዮጵያና በጣሊያን መንግሥታት መካከል የተፈረመው የውጫሌ ውል ነበር። በዚህ ውል እንቀጽ 17 ላይ በጣሊያንኛ የሰፈረው ጽሑፍ ኢትዮጵያ ከአውሮፓ መንግሥታት ጋር ማድረግ የምትፈልገውን ግንኙነት በጣሊያ በኩል መሆን እንዳለበት ሲያመለክት የአማርኛው ግን ግንኙነቱን በኢጣሊያ በኩል ማድረግ ትችላለች ይላል።

ይህ የትርጉም ልዩነት እንደታወቀ መጀመሪያ ላይ አጼ ምኒልክ የውሉን እንቀጽ አስራ ሰባት እንደማይቀበሉ ካሳወቁ በኋላ ቀጥሎም የውጫሌውን ውል ሙሉውን ውድቅ አደረጉት። ይህም ጣሊያን ጦሯን በማዝመት ወረራ እንድትፈጽም ሊያደርጋት እንደሚችል የተረዱት ንጉሠ ገግጅት ማድረግ ጀምረው ነበር። በአስቸኳይም የክተት አዋጅ በመላ ሃገሪቱ ታወጀ ፤ አዋጁም እንዲህ የሚል ነበር።

ሞአ እንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ ዳግማዊ ሚኒኢክ ሥዩመ እግዝሐብሔር ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ።

እግዚአብሔር በቸርነቱ እስካሁን ጠላት አጥፍቶ አገር አስፍቶ አኖረኝ፤ እኔም እስካሁን በእግዚአብሔር ቸርነት ገዛሁ። ከእንግዲህ ብሞትም ሞት የሁሉም ነውና ስለእኔ ሞት አላዝንም። ደግሞ እግዚአብሔር አሳፍሮኝ አያውቅም፤ ወደፊትም ያሳፍረኛል ብዬ አልጠራጠርም። አሁንም አገር የሚያጠፋ፤ ሃይማኖትን የሚለውጥ፤ በፊት እግዚአብሔር የወሰነልንን ባህር አልፎ መጥቷል። እኔም የአገሬን ኩብት ማለቅ፤ የሰውን መድከም አይቼ እስካሁን ዝም ብለው ደግሞ እያለፈ እንደፍልፈል መሬት ይቆፍር ጀመር። አሁን ግን በእግዚአብሔር ረዳትነት አገሬን አሳልፌ አልሰጠውም። ያገሬ ሰው ከአሁን ቀደም የበደልሁህ አይመስለኝም። አንተም እስካሁን አላስቀየምሽኝም። ጉልበት ያለህ በጉልበትህ እርዳኝ። ጉልበት የሌለህ ለልጅህ፣ ለምሽትህ፣ ለሃይማኖትህ ስትል በሃዘንህ እርዳኝ። ወስልተህ የቀረህ ግን ኋላ ትጣላኛለህ። አልምርህም። ማርያምን ለዚህ አማላጅ የለኝም።

ዘመቻየ በጥቅምት ነውና የሸዋ ሰው እስከ ጥቅምት እኩለታ ወረሊሉ ከተህ ላግኝህ።

የተፈራው አልቀረም የጣሊያን ሠራዊት ለወረራ እንቅስቃሴ ጀመረ። ከኢትዮጵያ በኩል የንጉሡን ጥሪ ተከትሎ ከመላዋ አገሪቱ የተሰባሰበው ሠራዊት አገሩን ከጣሊያን ወረራ ለመከላከል ያለውን መሳሪያ ይዞ ወደ ሰሜን አቀና።

በአጼ ምኒልክ የተመራው ሠራዊት እስከ ሃያ ሺህ የሚደርሱ ፈረሰኞችን ጨምሮ ከአንድ መቶ እስከ መቶ ሃያ ሺህ የሚገመት አርበኛ ወደ አድዋ ሲተም መነሻው ከአዲስ አበባ ነበር። ሠራዊቱ ዓድዋ ለመድረስ አንድ ሺህ ኪሎ ሜትር አካባቢ በእግሩና በጋማ ኩብት መጓዝ ነበረበት።

ቀዳሚው ፈጠን ብሎ ወደ አድዋው ውጊያ ቀጠና የገባው በጀኔራል አልቤርቶኒ ሥር ቀዳሚውን የኢጣሊያን ባታሊዮን መርቶ የነበረው ማጆር ትሩኢቶ እስቸጋሪውን የ10 ማይል ጉዞ በመጓዝ እኩለ ሌሊት ላይ ገንደብታ ገባ። የዚህ ኃይል እንቅስቃሴ በየትኛውም ደረጃ ከጀኔራል አልቤርቶኒ ሀሳብ ጋር ስለልተናበበ ሌሊቱን በጨረቃ እየገፋ ሊነጋጋ ሲል በኢትዮጵያ ጦር ካምፕ ውስጥ መሆናቸውን ብቻ ተገነዘቡ።

ኢትዮጵያዊያን በዕሩምታ ተኩስ ጀመሩ። ጠዋት 12 ሠዓት ላይ የተወሰኑ ደቂቃዎች ሲጨምሩ የአድዋው ጦርነት የካቲት 23 ቀን 1888 ዓ.ም ላይ ተጀመረ። ከኢትዮጵያውያን 1 ሺህ የሚሆኑት የማጆር ቱሪቶ የመጀመሪያው አስካሪ ባታሊዮን 950 ሰው ብቻ ስለ ነበር ለቁጥር አለመቀራረባቸውም ወዲያኑ በቅፅበት ስለተረዱ፣ ከበባን እንደ አንድ ጥሩ ስልት ወሰዱ። ከወገኑ የራቀው የቱሪቶ ሠራዊት ከጥቅም ውጭ ሆነ። ሠራ ርቅት በመከሰቱ ጀኔራል አልቤርቶኒ ለማጆር ቱሪቶ መድረስ ከፈለገ ብዙ ሠራዊቱን ለመስዋትነት ይዳርጋል። የኢትዮጵያውያን ከበባ ቱሪቶ ወደ ኋላ እንዳያፈገፍግ፣ ጄኔራል አልቤርቶኒም ወደ ፊት እንዳይገሠግሥ አስገደዳቸው።

የኢትዮጵያ ሠራዊት የአልቤርቶኒንና የዳቦርሚዳን የክፍተት ስህተት ተገንዝቦ በየስፍራው ጠላትን የመምታት አቅሙን በተግባር ባዋለበት በዚያች ሰዓት በወታደራዊ ጠቡቦቶች እይታ የኢትዮጵያ ሠራዊት ለአገራቸው የአድዋን ድል ማስመዝገባቸው የታወቀ ጉዳይ ሆኖ ነበር። የበርሃው መብረቅ የቢጋው ብራቅ የዶጋሊው አራስ ነበር ራስ አሉላ አባ ነጋ በፍጥነት ይህ አጋጣሚ ሳይቆይ እንዲተገበር ወሳኝ የጦር መሪ ሆነዋል። ይህንን ጉዳይ ሲተገብሩ ራስ አሉላ ለንጉሠ ነገሥቱ ያስተላለፉት መልክዕት በመድፍ፣በመትረየስ፣በጠመንጃ ስለወጠርናቸው በአስቸኳይ የኦሮሞ ፈረሰኞች ከራስ ሚካኤል ጦር ውስጥ በብዛትና በፍጥነት አካባቢውን እንዲያጥለቀልቁትና ከምሥራቅ አቅጣጫ መንገድ ዘግተው በጨበጣ የኢጣሊያኑ ኃይል እንዲለቅሙ ብለው ስለተመካከሩ ወጊያዎቹ ድልን በድል ላይ ጨመሩ።

ጦርነቱ በተጀመረ በግማሽ ቀን ውስጥ የኢትዮጵያ አርበኞች በሁሉም አቅጣጫ በጣሊያን ሠራዊት ላይ በሰነዘሩት ጥቃት ከባድ ጉዳት ስላደረሱበት በአንድ ላይ ተሰልፎ ኢትዮጵያዊያኑን ለመቋቋም ሳይችል ቀረ።

በሺዎች የሚቆጠሩ የጣሊያን ሠራዊት አባላት ሲገደሉ ሌሎች ሺህዎች ደግሞ ተማርከዋል። በዚህም መድፎችን ጨምሮ ከፍተኛ መጠን ያለው የጦር መሳሪያም ተማርኗል። በተጨማሪም የጣሊያንን ሠራዊት ከመሩት መኮንኖች መካከል ጄኔራል አልቤርቶኒ ሲማረክ ዋና አዛዥ ጄኔራል ባራቴሪ ሸሽቶ አመለጠ።